

koju su Turci skrnjavili, i koju je on dužan da brani. Ali niti je moral Hristove vere usvojen u srpskom narodu, niti su dogmati fanatisali sveštenstvo i narod, niti je opet srpska crkvena jerarhija bila čvrsto organizovana u borbi protiv svetske vlasti, kao što je bila jerarhija katoličke crkve na zapadu. Na protiv, viša jerarhija bila je uvek na strani Turaka, a niže sveštenstvo bilo je tako isto neobrazovano i duševno nemoćno, kao što je bio i narod sam. Ranke priča u svojoj "istoriji srpske revolucije" jednu crtu iz narodnog života, koja veoma karakteriše položaj sveštenstva u ono doba: dete vidi popa da čuva goveda, pa ga pita: "popo, zar i ti čuvaš goveda?" a popa odgovara: "još da su moja sine!" Takav jadan položaj ne može imati jedna klasa ljudi, koja ima odsudnog upliva na sudbu naroda. Kaluđeri i manastiri imali su više poštovanja kod naroda, ali sabori, zavetine i slave kod manastira, ustanove su narodne a ne crkvene. Manastiri kod srpskog naroda u tom pogledu imali su istu ulogu kao i na zapadu tj oni su bili ognjište na kome se čuvala i razgorepala svest narodna, ali gorivo za oganj bio je sam narod sa svojim osećajima i mislima, sa svojim običajima i ustanovama.

Mi ne ćemo ovde da dokazujemo ulogu hrišćanske vere u borbi između Srba i Turaka. Naša je namera samo da pokažemo, da je između Srba i Turaka ležala duboka socijalna provala u svakidanjem životu, kao i u celoj državnoj sistem. Religijozna razlika bila je samo jedan od uzroka socijalne provale.

Turski narod upravo je sastavljao državu i vlast u turskoj carevini. Pokorena raja bila je jedan ogroman radenički stalež, koji je izdržavao onu vlast, upravo ceo turski narod koji je nad njim vladao. Srpski narod sa svoje strane, smatrao je tu vlast vazda kao nešto tuđinsko - nametnuto. Dugotrajnim robovanjem veći deo naroda bio je do duše bio je tako utučen, da nije često smeo ni misliti da se može osloboditi ove vlasti ali pri svem tom smatrao je tursku vladu kao tuđinsku i neprijateljsku. Svaki put kada je kakva strana sila ratovala protiv Turske, srpski narod bio je gotov da pomaže stranu državu. Tursku državu nikad nije smatrao kao svoju državu. Pa i u mirno vreme Srbi nisu nikad poštovali "javno pravo" i "društveni poredak" u Turskoj državi, na što je obvezan svaki "državljanin". Najočigledniji je dokaz tome: srpski hajduci.

Držimo da je svakome Srbinu poznato, ko su bili srpski ajduci pod Turcima, pa zato ćemo O njima reći veoma kratko. Ajduci su bili buntovnici protiv države, po civilizovanim pojmovima evropskim. Ali srpski narod smatrao ih je kao borce protiv nasilnika, kao osvetnike svoje pogažene slobode i prava čovečanskih - jer srpski narod smatrao je tursku